

3. Добродомов, И. Г. Заимствование / И. Г. Добродомов // Лингвистический энциклопедический словарь / под общ. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – С. 158–159.
4. Крысин, Л. П. Эвфемизмы в современной русской речи / Л. П. Крысин // Русистика. – Берлин, 1994. – № 1–2. – С. 28–49.
5. Хауген, Э. Процесс заимствования / Э. Хауген // Новое в лингвистике. – М. : Прогресс, 1972. – Вып. 6. – С. 344–382.
6. Смирницкий, А. И. Лексикология английского языка / А. И. Смирницкий. – М.: Московский государственный университет, 1998. – 260 с.
7. Ильина, Л. А. Лексическое заимствование: переход иноязычий или внутриязыковое создание / Л. А. Ильина, О. В. Сычева // Гуманитарные науки в Сибири. Серия «Филология». – Новосибирск, 1998. – № 4. – С. 91–96.
8. Айдукович, Й. О. Основные понятия лексической контактологии (на материале русизмов в славянских языках) // Русский язык: исторические судьбы и современность: тезисы II Междунар. конгресса исследователей русского языка. – М., 2004. – С. 445. – URL: <http://www.ptt.rs/korisnici/j/o/joralbgd/OsnovniPojmovi.htm> (дата обращения: 01.02.2015).
9. Аристова, В. М. К истории английских слов в русском языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук / Аристова В. М. ; СамГУ. – Самарканд, 1968. – 38 с.
10. Павленко, Г. В. Проблема освоения иноязычных заимствований: языковой и речевой аспекты (на материале англицизмов конца XX в.) : автореф. дис. ... канд. филол. наук / Павленко Г. В. ; Таганрог. гос. пед. ин-т. – Таганрог, 1999. – 27 с.
11. Забавников, Б. Н. Семантическое освоение французских лексических заимствований в современном немецком языке / Б. Н. Забавников // Филологические науки. – М.: Высшая школа, 1977. – Вып. 4. – С. 71–79.
12. Биржакова, Е. Э. Очерки по исторической лексикологии русского языка XVIII в. Языковые контакты и заимствования / Е. Э. Биржакова, Л. А. Войнова, Л. Л. Кутина. – Л. : Наука, 1972. – 431 с.
13. Крысин, Л. П. Иноязычные слова в современном русском языке / Л. П. Крысин. – М. : Наука, 1968. – 208 с.

УДК 811

DOI 10.33514/1694-7851-2022-2-562-75

Сайпидин Ысак уулу

Түндүк-Батыш педагогикалык университети, Эл аралык маданият алмашуу колледжи, ага окутуучу

Сайпидин Ысак уулу

Колледж международного культурного обмена, Северо-Западный педагогический университет, старший преподаватель

Saipidin Ysak uulu

College of International Cultural Exchange, Northwest Normal University, senior lecturer

**КЫРГЫЗ ОКУУЧУЛАРЫНЫН КЫТАЙ ТИЛИНИН ТЫБЫШТАРЫН
ҮЙРӨНҮҮДӨГҮ КӨЙГӨЙЛҮҮ УЧУРЛАРЫ ЖАНА АНЫҮ ҮЙРӨНҮҮНҮН
ЖОЛДОРУ**

**ТРУДНОСТИ В ИЗУЧЕНИИ КИТАЙСКИМ ПРОИЗНОШЕНИЕМ ДЛЯ СТУДЕНТОВ
КЫРГЫЗСТАНА И ИХ РЕШЕНИЯ**
**THE ANALYSIS OF KYRGYZ STUDENTS' CHINESE PRONUNCIATION
ACQUISITION ERRORS AND TEACHING STRATEGIES**

Аннотация: Тыбыш болсо сөздүк, грамматика менен кошо тилдин маңыздуу курамдарынын бири саналат. Экинчи тилди үйрөнүүдө тыбыштарды системалуу жана нормативдик үйрөнүү эң негиздүү пайдубал болуп тил үйрөнүүчүнүн кийинки тил үйрөнүү аракетине таасирин тийгизип турат. Кыргызстандык окуучулар Кытай тили тыбыштарын үйрөнгөндө Кыргыз тили тыбыштары менен окшош болбогон тыбыштарды үйрөнүүсү алар үчүн чоң тоскоол болуп саналат. Кытай тилинде бар бирок Кыргыз тилинде жок болгон тыбыштарды алгач үйрөнүп баштаган Кыргыз окуучулары аларды эне тилдеги тыбыштар менен алмаштырып же ошого жакын тыбыштар менен айтышат. Кытай тили тыбыштарынын мүнүздөмөлүгүн так түшүнбөө, Кытай тили тамгаларын жазуу эрежесин бышык ийгере албоо, Кытай тили тыбыштар системасында юнму жана Шыңмулардын айкалыштырып окуу эрежесин толук ээлей албоо, Кыргыз тили тыбыштарынын башка тилдерден айрымаланган үндөштүк, кош үндүүлөрдүн болбостугу(созулма үндүүлөр эмес) сыяктуу ички фактилардан башка окуучулардын тил үйрөнүү арткы жагдайы, көз карашы, тил үйрөтүүчүнүн эне тил жана үйрөтмөк болгон тилдин фонетикалык билимдерине жетик болбостугу сыяктуу сырткы фактилар Кытай тили тыбыштарын үйрөнүсүнө таасирин көрсөтөт.

Аннотация: Фонетика, как и лексика и грамматика, является одной из важнейших составляющих языка. В процессе изучения второго языка систематическое и нормативное изучение произношения является ключом к последующему изучению языка изучающими язык. Когда кыргызские носители языка изучают китайскую фонетику, для них фонетика китайского языка является очень сложным. Кыргызские учащиеся, для которых китайский язык является целевым, или те, кто только начинает говорить по-китайски, заменяют их звуки на звуки своего родного языка или будут использовать похожие звуки. Недостаток понимания особенностей китайской фонетики и более глубокое понимание правил написания китайских иероглифов, невозможность полного понимания правил согласного чтения финалей и инициалей в китайской фонетической системе, а также уникальные фонетические особенности китайского и кыргызского языка. На изучение фонетики китайского языка влияет фон изучения языка, отношение, незнание учителями родного языка и фонетических знаний изучаемого языка, учебники китайского языка и другие внешние факторы.

Abstract: Along with vocabulary and grammar, pronunciation is one of the most important components of language. In the process of learning a second language, systematic and standardized learning of pronunciation is the key to language learners' subsequent language learning. When Kyrgyz language students learn Chinese phonetics, the learning of phonetics that are not similar to Kyrgyz language is a huge obstacle for them. Kyrgyz students whose target language is Chinese or who are beginners in Chinese will replace them with the sounds of their native language or use similar sounds. Lack of understanding of the characteristics of Chinese phonetics, and a more in-depth understanding of the spelling rules of Chinese letters, it is impossible to fully grasp the rules of consonant reading of finals and initials in the Chinese phonetic system, and the unique phonetic characteristics of Chinese and Kyrgyz. The language learning background, attitude, teachers' lack of mother tongue knowledge and phonetic knowledge of the language being taught, Chinese textbooks and other external factors will all affect the learning of Chinese phonetics.

Негизги сөздөр: Кыргызстандык окуучулар, Кытай тили, тыбыштар системасы, кыйын түйүндөр, чечүү жолдору

Ключевые слова: кыргызские студенты, китайский язык, фонетический строй, трудности, решения.

Key words: Kyrgyzstan students, Chinese, phonetic system, difficulties, solutions

Кытай мамлекетинин экономика, саясий, илимий-техника, агартуу жана башка жактарда тез темпте көтөрүлүүсүнө ээрчий унверсал мамлекет күчү күчтөнүп дүйнө жүзүндөгү экинчи чоң экономикалык державага айланды. Кытай тилин эл арасына жайылтуу иштери да көрүнүктүү натыйжаларга берди. Кытай тилин үйрөнүүчүлөрдүн саны жылдан жылга көбөйүп, дүйнөдө Кытай тилине кызыккандар көбөйдү. Ошону менен кошо кытай тилин чет элдиктерге үйрөтүүнүн жүрүшүндө көптөгөн сынактарга жана актуалдуу болгон маселелерге айланды. Кыргызстанда кытай тилин окутууда кытай тили боюнча окутуучуларды жана кытай тили боюнча окуулуктарынын аз болушу, колдонулуп жаткан окуулуктардын жергиликтүү элдин маданият, илим, билим берүүсүнө шайкеше албастыгы, кытай тилин окутууда кытай тилинин билимдерин кыргыз тилинин билимдери менен салыштырып, окуучулардын кытай тилин үйрөнүүсүндө көрүлгөн маселелерин кортундулап тиешелүү изилдөөлөрдүн алып барылбаганы сыяктуу бир нече маселелер жаңы доордо кытай тилин Кыргызстанда жайылтуу маңыздуу маселе болуп саналат.

Тыбыш болсо сөздүк, грамматика менен кошо тилдин маңыздуу курамдарынын бири. Экинчи тилди үйрөнүүдө тыбыштарды системалуу жана туура үйрөнүү эң негиздүү пайдубал болуп тил үйрөнүүчүнүн кийинки тил үйрөнүү аракетине таасирин тийгизип турат. Кытай тилин Кыргызстанда окутууда кыргыз окуучулардын кытай тилинин тыбыштар системасын үйрөнүүдө пайда болгон кыйын көйгөйлөрдү натыйжалуу жыйнактап, кыргыз тилине көз чаптыруу жана системалуу анализ жүргүзүү, тиешелүү чечүү жолдорун талкуу кылуу кыргыз окуучуларынын кытай тили пайдубалын чыйыр салуусуна чыныгы жардамы болуп кытай тилин Кыргызстанда окутуусунда практикалык жана теориялык негиздер менен коштойт. Окуучулар кытай тилин үйрөнүп баштаганда тыбыштарга байланыштуу билимдерди жакшы өздөштүрө албаса, эне тил менен айрымалуу болгон кытай тили боюнча билимдерин түп тегинен түшүнүп, өздөрүнө сиңире алышпай Кытай тилинин негизи алсыз болуп калат. Мындай алсыз пайдубал кийинки күндө кытай тилиндеги башка курамдарды үйрөнүүсүнө терс таасирин тийгизип калат.

I Шыңмуларды үйрөнүүдөгү көйгөйлүү жагдайлар жана аны өздөштүрүүнүн жолдору же үйрөтүү сунуштары

Кытай тилинин тыбыштар системасы шыңму жана йүнмудан турган эки чоң бөлүктөн куралат. Шыңму жана йүнмуларды окутууда алардын концепциясын, үндүү тыбыштар жана үнсүз тыбыштар менен болгон байланыштарын түшүндүрүү абдан маанилүү. Себеби кыргызстандык окуучулар, ал тургай, кытай тилин үйрөтүүчү мугалимдер шыңму, йүнмуларга байланыштуу түшүнүгү тайыз болуп, аларды дайыма үндүү тыбыштар жана үнсүз тыбыштар менен чаташтырып алышат. Муундун алдынкы бөлүгүн түзүүчү тыбыштар шыңму деп аталат, Шыңмулар негизинен үнсүз тыбыштардан түзүлөт. (Хуаң Бороң. Азыркы кытай тилинин грамматикасы, 1-бөлүк, 21-бет) Кытай тилинде b, p, m, f, d, t, n, l, g, k, h, j, q, x, zh, ch, sh, r, z, c, s сыяктуу 21 үнсүз тыбыш шыңму, бир нөл шыңму (y жана w), жалпы 22 шыңму бар. Шыңму менен үнсүз тыбыштын айрымасы боюнча көңүл бурууга тийиштүү мындай бир нече жагдайлар бар. Биринчиден, шыңмулар тек муундун алдынкы бөлүгүндө болот, ал эми кыргыз

тиндеги үнсүз тыбыштар жалпысынан муундун ар кандай жеринде келе берет. Экинчиден, кыргыз жана кытай тилдеринде ng үнсүз тыбыш болуп эсептелинет, бирок ал шыңму болуп эсептелинбейт. Себеби ng муундун алдыңкы бөлүгүндө кездешпейт. Тактап айтканда, ng менен башталбайт. Башкача айтканда, шыңмулар менен үнсүз тыбыштардын байланышы, үнсүз тыбыштар шыңмуларды камтыйт, Шыңмулардын үнсүз тыбыштарды толук камтышы белгилүү. Шыңмулар муундун алдыңкы бөлүгүндө гана кездешет. Үчүнчүдөн, Кыргыз тилинде у менен w үнсүз тыбыш деп каралат. Ал эми кытай тилинде болсо бул экөө үнсүз тыбыш да, үндүү тыбыш да болбойт, тек нөл шыңмудагы тыбыш ажыратуу белги катары кабыл алынат. Кытай тилинде n муундун алдынкы бөлүгүндө болгондо шыңму деп каралса, ал мундун арткы бөлүгүн түзгөн кезде йүнму деп каралат. Ал эми кыргыз тилинде болсо n үнсүз тыбыш болуп саналат, муундун каалаган бөлүгүндө кездешет.

Кыргыз тилдүү окуучулар кытай тили шыңмуларын үйрөнгөндө с,ларды айтуу, j,q,x жана zh,ch,shларды айырмалоо, нөл шыңмуу жана w,u тамгасын колдонуп айтуу сыяктуу жактардан кыйынчылыктарга дуушар болушат. Буларды төмөндөгүдөй жол менен түшүнүрөбүз.

1.Шыңму с,ларды айтуудагы кыйынчылыктар жана үйрөтүүдөгү сунуштар.

Кыйынчылыктар: кыргыз тилдүү окуучулар кытай тилиндеги шыңму с, ларды үйрөнгөндө туура айта алышпайт. Шыңму с ны кыргыз тилиндеги с менен айтат, ал эми г ны болсо, кыргыз тилиндеги р менен айтышат. Мисалы:

Таблица 1

Шыңму	Мисал сөз	Жаңылыш айтылышы	туура айтылышы	маниси
г	人	рин	[zən]	киши
	肉	роу	[zou]	эт
с	擦	са	[ts'ʌ]	арчы
	错	суо	[ts'uo]	ката

Кытай тилиндеги бул эки шыңмунун айтылышы кыргыз тилиндеги с жана рга окшоп калганы менен чоң айрымасы бар.

Себеби: кыргыз тилинде с, г деген бул эки үнсүз тыбыш жок болгондуктан, кыргыз тилдүү окуучулар буларды кыргыз тилиндеги айтылышына окшоп калган с жана р менен айтып, жумшартууга аракет жасайт.

Чечүү жолу же үйрөтүү сунуштары:

- ① Бул эки тыбыштын мүнөздөмөсүн сүрөт, видео жана практика аркылуу кыргыз тилинде түшүндүрүү. Ушул ыкмада булардын айтылуу ордун жана айтылуу ыкмасын билүүгө болот.
- ② Булардын айтылуу ордун жана айтылуу ыкмасын үйрөткөндөн соң көп айтып жатыктыруу керек. Үйрөтүүчү өзү буларды дурус айта алышы керек. Мындай болгондо окуучулар мугалимдин жетекчилигинде туура айтып көнүгүү жүргүзө алат.
- ③ Шыңму г ны айтууда тил титирейт. Ал эми кыргыз тилиндеги р тыбышы айтылганда тил титирейт. Ошондуктан бир аз күчөнүп, тилди таңдайга жабыштыры туруп айтса, туура айтууга жардам болот. Тилдин учун бир аз артка кайрыгандай абалга келтирип туруп анан айтса тил титирейт. Шыңму сны үйрөнүүдө кыргыз тилиндеги орус тилинен алынган ц тыбышынын жардамы менен үйрөнсө да болот. Ц тыбышынын айтылышы жана орду кыргыз тилиндеги с га караганда с шыңмусуна жакын.

2. Шыңму j, q, x жана zh, ch, shларды айырмалоодогу проблемалуу жагдайлар жана аны үйрөтүүдөгү сунуштар.

Кыйынчылыктар: Кыргыз тилдүү окуучулар кытай тилиндеги шыңму j, q, x жана zh, ch, shларды айтууда, айырмалоодо кыйынчылык болот, алардын айтылуу ордун так биле алышпайт да j, q, x менен zh, ch, shларды ажырата алышпайт. Мисалы:

Таблица 2

Шыңму	мисал	Жаңылыш айтылышы	туура айтылышы	маниси
j	鸡	жи	[tɕi]	тоок
	几	жи	[tɕi]	канча
q	七	чи	[tɕʰi]	жетп
	骑	чи	[tɕʰi]	мин
x	西	ши	[ɕi]	батыш
	洗	ши	[ɕi]	жуу
zh	直	жы	[tʂʊ]	түз
	纸	жы	[tʂʊ]	кагаз
ch	吃	чы	[tʂʰʊ]	же
	池	чы	[tʂʰʊ]	көлчөк
sh	石	шы	[ʂʊ]	таш
	十	шы	[ʂʊ]	он

Жогорудагы таблицадан көрүлгөндөй, кытай тилиндеги j шыңмусу менен zh шыңмусун кыргыз тилиндеги ж үнсүз тыбышына и тыбышын кошуу аркылуу айтылган учуру кытай тилиндеги q шыңмусу менен ch шыңмусун кыргыз тилиндеги ч үнсүз тыбышы аркылуу айтылганы, кытай тилиндеги x шыңмусу менен sh шыңмусун кыргыз тилиндеги ш үнсүз тыбышы аркылуу айтылганы байкалат. Кытай тилинде j менен zh, q менен ch, x менен sh айрым-айрым фонемалар болуп саналат. Бирок кыргыз тилинде тек ж,ч,ш дан турган өз өзүнчө үч фонема болуп, кытай тилиндеги бул алты Шыңмуну ушул үч фонемага уччул үндүү тыбыш и жана артчыл тыбыш ы ны кошуу аркылуу айтышат. Мындай окшош тыбыш менен бир нечи тыбышты айтуу жаңылыштыкка алып келет. Мисалы 几个人(tɕi kʰ zən) ? дегенди jə kʰ zən?吃饭吧 дегенди ʃi fan ba; 牺牲 дегенди ʃi ʃəŋ деп кыргыз тилинин үндөштүгүнө ылайкташтырып айтышат. Мындай жаңылыштык кытай тилин жаңыдан үйрөнүп баштаган окуучуларда айкын билинет.

Себептери: кыргыз тилинде кытай тилиндеги j менен zh, q менен ch, x менен shлар менен дал келген алты фонема жок, тек ж, ч, ш дан турган үч фонемага уччул үндүү тыбыш и ни кошуу аркылуу j, q, x ларды айтса, ж, ч, ш ларга артчыл үндүү тыбыш ы ны кошуу аркылуу zh, ch, shларды айтышат. Мындай эне тилдин жардамы менен үйрөнмөк болгон тилдин тыбыштарын айтуу үйрөнүүгө жардамы болгону менен үйрөнүп жаткан тыбыштардын мүнөздөмөсүн, ордун, айтылуу ыкмасын анык биле албаса туура айта алышпайт.

Чечүү жолу же сунуштар:

- ① Бул алты тыбыштын мүнөздөмөсүн сүрөт, видео жана практика аркылуу кыргыз тилинде түшүндүрүү. Ушул ыкмада булардын айтылуу ордун жана айтылуу ыкмасын билүүгө болот.
- ② Булардын айтылуу ордун жана айтылуу ыкмасын үйрөткөндөн кийин көп айтып тилди жатыктыруу керек. Үйрөтүүчү киши буларды туура айта алышы зарыл. Ошондо гана окуучулар мугалимдин жетекчилигинде туура айтып көнүгүү жүргүзө алат.

3.Нөл шыңмуу жана wну колдонуу. Айтуудагы кыйынчылыктар жана чечүү жолдору же сунуштар.

Кытай тилинде шыңмуларды үйрөтүүдө нөл шыңму у жана wну үйрөтүү абдан татаал жумуш. Себеби бул экөө иш жүзүндө кытай тилинде үнсүз тыбыш да, үндүү тыбыш да болбойт, тек нөл шыңмудагы тыбышты ажыратуу белги болуп эсептелинет. Нөл шыңму деген эмне?

Кытай тилиндеги айрым сөздөрдүн муундарынын алдыңкы бөлүгүндө үнсүз тыбыштар болбойт, тек жалгыз юнму өз алдынча муунду түзөт. Мындай муундар айтылганда өпкөдөн чыккан аба азыраак өткөндөй болот. Сөздүн мааниси өзгөрбөйт. Мындай муундардагы шыңмуну фонетикада нөл шыңму деп атайт.

Мисал: кыргыз окуучулары, алтургай, кыргыз окуучуларга кытай тили фонетикасын үйрөткөн мугалимдер да нөл шыңмуу жана wну түп тегинен түшүнбөгөндүктөн бул экөөнү үнсүз тыбыш катары эсептеп түшүндүрүшөт. Ошону менен йүнмулар менен шыңмуларды айкалыштырып, окууда кыйынчылыктар болуп, ката окушат. Мисалы:

Таблица 3

Нөл Шыңму	мисал	Жаңылыш айтылышы	туура айтылышы	маниси
у	ia 牙	ия	[iA]	тиш
	ie 叶	ие	[iε]	жалбырак
	iao 要	ияо	[iau]	керек
	ian 眼	иян	[iæn]	көз
	iang 羊	иян	[ian]	кой
	i 一	и	[i]	бир
	in 银	ин	[in]	күмүш
	ing 硬	ин	[in]	кагуу
	ü 鱼	ү	[y]	балык
	üe 月	үве	[yε]	ай
	üan 圆	уван	[yæu]	тегерек
	ün 云	үн	[yn]	булут
u	ua 蛙	ува	[ua]	бака
	uo 我	уво	[uo]	мен
	uai 外	увай	[uai]	сырт
	uei 为	увей	[uei]	үчүн
	uan 玩	уван	[uan]	ойно

Мындай туура эмес окуунун себеби төмөндөгүчө: биринчиден, кыргыз тилинин таасири. Кыргыз тилинде эки үндүү бир муунда болбойт же болбосо кытай тили сыяктуу кош үндүүлөр кыргыз тилинде жок. Экинчиден, нөл шыңмуу жана wнун теги эмне экенин, кандай колдонуларын анык биле алышпайт.

Чечүү жолдору же үйрөтүүдөгү сунуштар:

① Нөл шыңму у жана w нун эмне экенин кандай колдонуларын окуучуларга так түшүндүрүү.

А. Нөл шыңму муундарда инин артында жана башка үндүү тыбыш болуп калса i у га өзгөртүлүп жазылат. Мисалы:

ia_y—a (牙) ie—ye (叶) iao—yao (要) ian—yan (眼) iang—yang (羊) .

Эгерде инин артында жана башка үндүү тыбыш болбосо, анда инин алдына у кошулуп калат. Мисалы:

i—yi (衣) in—yin (银) ing—ying (硬) .

В. Нөл шыңму муундарда ünүн артында башка үндүү тыбыш болгон, болбогонуна карабастан, бирдей эле ünүн алдына у кошулуп ünүн эки чекити кыскартылат. Мисалы:

ü—yu (鱼) üe—yue (月) üan—yuan (圆) ün—yun (云) .

Бул жерде мындай бир нерсени окуучуларга эскертүү керек. У менен u бир муунда болгон кезде u нун иш жүзүндө ü экенин, уи болбостон уй болоорун так түшүндүрүү керек. Болбосо окуучулар аны туура эмес түрдө u экен деп, ката окушат. Кытай тилинин жазуу эрежеси боюнча ü тамгасы n жана l дан башка тамгалар менен чогуу жазылганда үстүндөгү эки чекити кыскартылып жазылат, бирок ü[y] деп окулат.

С. u бар нөл шыңмуларда эгер инун артында башка үндүүлөр болуп калса, у ину w га өзгөртүлүп жазылат. Мисалы:

uaw—a (蛙) uo—wo (我) u ai—wai (外) uei—wei (为) uan—wan (万) .

Эгер инун артында башка үндүүлөр болбосо, анда инун алдына w кошулуп жазылат, Мисалы:

u—wu (五)

② Нөл шыңму у жана и лардын эмне экенин, бул белгилердин колдонулушу сыяктууларды мисалдары менен толук түшүндүрүү.

③ Нөл шыңмудан куралган йүнмуларды мугалимдн жетекчилигинде көп окуп, көп угуу аркылуу туура окууга көнүгүү.

II Кытай тилиндеги йүнмуларды үйрөнүүдөгү кыйынчылыктар жана аны чечүү жолдору

Йүнму дегенибиз муундун арткы бөлүгүн түзүүчү курам болуп кытай тилиндеги йүнмулар үндүү тыбыштардан же үндүү тыбыштарга мурунчул үнсүз тыбыштардын кошулуусу аркылуу түзүлөт. Кытай тилинде a[A], o[o], u[u], ü[y], e[ɤ], ê[ɛ], er[ər], i[i], -i[ɿ], -i[ɿ] сыяктуу он так үндүү йүнмулар ia[iA], ua[uA], uo[uo], ie[iɛ], üe[yɛ], ai[ai], uai[uai], ei[ei], uei[uei], ao[au], iao[iau], iou[iou] сыяктуу 13 кош үндүү йүнмулары жана an[an], ian[ien], uan[uan], üan[yan], en[ən], in[in], uen[uən], ün[yn], ang[aŋ], iang[iaŋ], uang[uaŋ], eng[əŋ], ing[iŋ], ueng[uəŋ], ong[uŋ], iong[yŋ] сыяктуу мурунчул үнсүз тыбыштардан куралган 16 йүнму бар, Жалпы йүнмулардын саны 39. Алар түзүлүшүнө карай так үндүү йүнмулар, кош үндүү йүнмулар жана мурунчул үнсүз тыбыштуу йүнмулар деп үч чоң топко бөлүнгөн. Йүнмуларды үйрөтүүдө алардын үндүү тыбыштардан айрымасын түшүндүрүү керек. Себеби окуучулар, алтургай, айрым окутуучулар алардын айрымасын түшүндүрүп бербестен, үйрөтүп кете берет. Ошондуктан окуучулар йүнмунун эмне экенин биле алышпайт же аларды үндүү тыбыштар менен бирдей деп жаңылыш ойлоп калышат.

Жогоруда айтылгандай, йүнмулар үндүү тыбыштар менен барабар эмес. Йүнмулар муундун арткы бөлүгүн түзүүчү бөлүк. Алардын көбү үндүүлөрдөн куралат. Аз бөлүгү мурунчул үнсүз тыбыштар н жана ң дар менен үндүү тыбыштардын айкалышынан куралат.

1. Так үндүү юнмуларды үйрөнүүдөгү кыйынчылыктар жана чечүү жолдору

Кытай тилиндеги 10 так үндүүлөрдөн куралган йүнмулардын окулушу менен кыргыз тилиндеги үндүү тыбыштардын окулушу негизинен окшоп калат. Ошого кытай тилиндеги так үндүү йүнмуларды үйрөнүүдө салыштырмалуу башка тилдүү окуучуларга караганда бир аз жеңилерээк болот. Так үндүү йүнмулардын арасында кыргыз тилдүү окуучулар er[ər] ды айтуу жана уччул үндүү i[i], -i[ɿ], -i[ɿ] сыяктууларды айрымалоодо кыйынчылыктар болот.

1.1 Йүнму er[ər]ды үйрөнүүдөгү кыйынчылыктар жана чечүү жолдору же сунуштар

Кытай тилиндеги үндүү тыбыштар системасын башка тилдерден өзгөчөлөнтүп турган үндүү тыбыш бул er[ər] болуп, кытай тилинде 卷舌元音 деп аташат, мааниси кайрылма тилдүү үндүү тыбыш деген болот. Бул үндүү тыбышты айтканда тилдин учу артка карай кайкалап түрүлгөндөй абалга келет, тил катуу абалын сактайт. Кыргыз тилдүү окуучулар бул тыбышты айтууда кыйналат. Бул тыбышты кыргыз тилиндеги p менен алмаштырып, туура эмес окуган учурлар болот. Мисалы:

Таблица 4

Нөл шыңму	мисал	Жаңылыш айтылышы	туура айтылышы	маниси
er[ər]	二	ар	[ər]	эки
	儿	ар	[ər]	уул
	耳	ар	[ər]	кулак

Себеби: Кыргыз тилинде бул тыбыш жок болгондуктан, аны кыргыз тилиндеги айтылышы жакын болгон ы тыбыш менен айтышат. Экинчи себеп болсо, кытай тилинин жазуу эрежесинде бул тыбышты е жана гдан турган эки тамга менен белгилегени. Мындай бир тыбышты эки тамга менен белгилөө Кытай тилин үйрөнүүчүлөр үчүн кыйынчылыкты туудурат. Себеби алар бул тыбыш е жана гдан турган эки тыбыштын биригишинен түзүлүгөн деп ойлоп калышат. Иш жүзүндө тыбыш егдын курамындагы г фонема болбостон, тек тилдин артка кайрылышын билдирген белги. Бул түйүндү билбеген окуучулар үнсүз тыбыш р жана үндүү тыбыш эден куралган деп жаңылыш окушат.

Чечүү жолдору же үйрөтүү сунуштары

- ① ег тыбышынын концепциясын жана мүнөздөмөсүн окуучуларга так билдирүү
- ② ег тыбышынын айтылуу ордун жана айтылуу ыкмасын сүрөт, видео жана практика аркылуу түшүндүрүү.
- ③ ег тыбышынын куралган йүнмуларды мугалимдин жетекчилигинде көп окуп, көп угуу аркылуу туура окууну өздөштүрүү.

④ ег тыбышынын жазуу эрежесиндеги р тамгасынын ролун түшүндүрүү. Алды жакта айтылгандай, бул тыбыш эки тамгадан куралган болуп, р тамгас тек тилдин артка кайкаланын билдирүүчү белги экенин окуучуларга түшүндүрүү керек.

1.2 Тил учу үндүү i[i], -i[ɿ], -i[ɿ] сыяктуу тил учу үндүүлөрдү айрымалоодогу кыйынчылыктар жана чечүү жолдору же үйрөтүү сунуштары.

Кыргыз тилдүү окуучулардын кытай тилиндеги так үндүү йүнмуларды үйрөнүүдөгү жана бир маңыздуу татаал учур болсо, уччул үндүүi[i], -i[ɿ], -i[ɿ]лерди бири- биринен айрымалай албоо. Мисалы:

Таблица 5

Йүнму	мисал	Пинйин	Жаңылыш айтылышы	туура айтылышы	маниси
-i[ɿ]	自私	zi si	зисз	[tsɿ sɿ]	өзүмчүл
	赐死	ci si	сисси	[ts'ɿ sɿ]	Өлүмгө өкүм кылуу
	字词	zi ci	зисси	[tsɿ ts'ɿ]	Иероглиф сөз
-i[ɿ]	知识	zhi shi	жиши	[tʂɿ s'ɿ]	билим
	日食	ri shi	риши	[ʒɿ s'ɿ]	Күн күйүү
	支持	zhi chi	жичи	[tʂɿ ts'ɿ]	колдоо
i[i]	比例	bi li	били	[bi li]	Пропорция
	脾气	pi qi	пичи	[b'i te'i]	мүнөөз
	习题	xi ti	шити	[ei t'i]	көнүгүү

Жогоруда таблицадан көрүнүп тургандай, кыргыз тилдүү окуучулар i[i], -i[ɿ], -i[ɿ]лерден куралган сөздөрдү окуганда бул үч үндүүнү бир-биринен айрымалай албастан, бул үчөөнү кыргыз тилиндеги и менен алмаштырып окуп үйрөнгөнү байкалат.

Себеби: биринчиден, кытай тилинин пинйин эрежесинде бул үч i[i],-i[ɿ],-i[ɿ] тил учу үндүүнү окшош эле i тамгасы менен белгилениши. Бул үч тыбыштын окшош бир тамга менен белгилөө окуучулардын буларды айрымалай албашынын негизги себептеринин бири болуп саналат. Кытай тилин жаңыдан үйрөнгөн окуучулар бул үчөөнүн окшош тамга i менен бирдей карап бир эле тыбыш деп ойлоп, туура эмес окушат.

Чечүү жолдору же үйрөтүү сунуштары

① Бул үч тыбыштын пинйинде (кытай иероглифтерин окуу үчүн жазуу) окшош тамга менен айрым-айрым тыбыштар экенин, алардын кандай шартта кайсы шыңмулар менен айкалышып окуларын билдирүү.

② Бул үч тыбыштын өзгөчөлүгүн окуучуларга так билдирүү.

③ Бул үч тыбыштын айтылуу ордун жана айтылуу ыкмасын сүрөт, видео жана практика аркылуу түшүндүрүү.

④ Бул үч тыбыштан куралган сөздөрдү мугалимдин жетекчилигинде көп окуп, көп угуу аркылуу туура көндүмгө ээ болуу.

2. Кош үндүү йүнмуларды үйрөнүүдөгү кыйынчылыктар жана чечүү жолдору

Кытай тили менен кыргыз тилинин фонетикалык жактан айырмасы болсо, кыргыз тилинде кош үндүү тыбыштар жок. Ал эми кытай тилинде болсо ai, ao, ou, ia, ie, ua, uo, üe, iao, iou, uai, uei сыяктуу 13 кош үндүү тыбыш бар. Кытай тилиндеги кош үндүү йүнмулары ушулардан куралат.

Кыргыз тилдүү окуучулар бул кош үндүү йүнмуларды үйрөнгөндө ia, ie, üe, iao, iou, uo сыяктуу алты кош үндүү тыбыштуу йүнмуларды үйрөнүүдө кыйынчылык болот, жана туура эмес окушат. Мисалы:

Таблица 6

Йүнму	мисал	Пинйин	Жаңылыш айтылышы	Дурс айтылышы	маниси
ia	家	jiā	жа	[teia]	үй
	下	xià	ша	[eia]	асты
ie	姐	jiě	же	[teie]	эже
	谢	xiè	ше	[eie]	ракмат
üe	月	yuè	йө	[yε]	ай
	缺	quē	чө	[te'yε]	кем
iao	小	xiǎo	шао	[eiaɯ]	кичине
	脚	jiǎo	жао	[teiaɯ]	бут
iou	有	yǒu	ё	[iou]	бар
	又	yòu	ё	[iou]	жана
uo	托	tuō	то	[t'uo]	сүйрө
	说	shuō	шо	[s'uo]	сүйлө

Жогорудагы таблицадан көрүнүп тургандай, бул алты кош үндүү йүнмуларды үйрөнгөндө бирден үндүүнүн түшүрүп, туура мес окуганын байкоо кыйын эмес. Мындан башка бул йүнмуларга шыңмулар кошулбай өз алдынча муун болуп турганда, аларды туура эмес окушат. 3 таблицادا көрсөтүлгөндүктөн, кайра кайталабадык.

Себеби: биринчиден, кыргыз тилинде кош үндүү тыбыштардын болбогондугу. Кыргыз тилинде бул кош үндүү тыбыштар болбогондуктан, аларды тек кыргыз тилне ылайыкташтырып, жакын болгон үндүү менен айтып окууга көнгөн. Экинчиден, кыргыз тилиндеги үндүү тыбыштардын үндөштүгүнүн таасири. Кыргыз тилинин эң көрүнүктүү өзгөчөлүгү - үндүү тыбыштардагы үндөшүү мыйзамынын сакталышы. Кыргыз тилинде 8 кыска үндүү тыбыш бар. Мунун ичинде а, ы, о, у жоон (тил арты) үндүүлөр, э, и, ү, ө ичке (тил алды) үндүүлөр. Төл сөздөрдөгү бир муунда тил арты үндүүлөрү менен тил арты үндүүлөрү бирге болот. Тил алды үндүүлөрү менен тил алды үндүүлөрү бир мунда айтылат. Ушул үндөштүктүн таасиринен улам кытай тилиндеги тил алды үндүүлөрү менен тил арты үндүүлөрүнөн куралган кош үндүү йүнмуларды айтканда, кыргыз тилинин айтылышына ылайыкташтырылып бир үндүү түшүп айтылган.

Чечүү жолдору же үйрөтүү сунуштары

① Бул йүнмулардан куралган сөздөрдү мугалимдин жетекчилигинде көп окуп көп угуу аркылуу тилдин ийкемдүүлүгүн күндүрүп, туура окууну үйрөнүү.

② Нөл шыңмунун колдонулушун, у жана w нын жазылуу эрежесин, ролун окуучуларга толук түшүндүрүү.

3. Мурунчул үнсүздөрдөн куралган юнмуларды үйрөнүүдөгү кыйынчылыктар жана чечүү жолдору

Кытай тилинде бир бөлүк йүнмулар мурунчул үнсүз тыбыш n жана n дын кошулуусу менен түзүлөт. Кытай тилинде an[an], ian[ien], uan[uan], üan[yan], en[ən], in[in], uen[uən], ün[yn], ang[aŋ], iang[iaŋ], uang[uaŋ], eng[əŋ], ing[iŋ], ueng[uəŋ], ong[uŋ], iong[yŋ] сыяктуу он алты мурунчул үнсүздөрдөн куралган юнмулар бар. Кыргыз тилдүү окуучулар төмөндөгү таблицадагы мурунчул үнсүздөрдөн куралган йүнмуларды үйрөнүүдө кыйынчылык болот же жаңылыш окушат. Мисалы:

Таблица 7

Йүнму	мисал	Пинйин	Жаңылыш айтылышы	туура айтылышы	маниси
<u>ian</u>	眼	<u>yan</u>	<u>иян</u>	[iən]	<u>көз</u>
<u>uan</u>	万	<u>wan</u>	<u>уван</u>	[uan]	<u>түмөн</u>
<u>üan</u>	圆	<u>yuan</u>	<u>үван</u>	[yan]	<u>тегерек</u>
<u>in</u>	银	<u>yin</u>	<u>ин</u>	[in]	<u>күмүш</u>
<u>uen</u>	问	<u>wen</u>	<u>увын</u>	[uən]	<u>суроо</u>
<u>ün</u>	云	<u>yun</u>	<u>үн</u>	[yn]	<u>булут</u>
<u>iang</u>	羊	<u>yang</u>	<u>иян</u>	[iaŋ]	<u>кой</u>
<u>uang</u>	忘	<u>wang</u>	<u>уван</u>	[uaŋ]	<u>унут</u>
<u>ing</u>	硬	<u>ying</u>	<u>ин</u>	[iŋ]	<u>кагуу</u>
<u>ueng</u>	翁	<u>weng</u>	<u>увын</u>	[uəŋ]	<u>карья</u>
<u>iong</u>	用	<u>yong</u>	<u>иён</u>	[yŋ]	<u>иштег</u>

Кыргыз тилдүү окуучулар жогорудагы йүнмуларды туура окуй албастан, латын тамгаларынын окулушу боюнча жаңылыш окугандыгын көрүүгө болот.

Себеби: Биринчиден, кыргыз тилинин таасири. Кыргыз тилинде эки үндүү бир муунда болбойт же болбосо кытай тили сыяктуу кош үндүүлөр кыргыз тилинде жок. Экинчиден, нөл шыңму у жана w нун теги эмне экенин, кандай колдонуларын анык биле алышпайт.

Үйрөтүүдөгү сунуштар:

① Нөл шыңмуу жана w нун эмне экенин, кандай колдонуларын окуучуларга так түшүндүрүү.

② Бул йүнмулардан куралган сөздөрдү мугалимдин жетекчилигинде көп окуп, көп угуу аркылуу тилдин ийкемдүүлүгүн көндүрүп, туура окууну үйрөнүү.

III Кытай тилиндеги йүнмула менен шыңмуларды айкалыштырып үйрөнүүдөгү проблемалар жана аны чечүү жолдору

Кыргыз тилдүү окуучулар шыңму жана йүнмуларды өз алдынча турганда үйрөнүүдө жогоруда баяндалгандай кыйынчылыктар болуудан башка аларды айкалыштырып үйрөнүүдө да кыйынчылыктар болоорун төмөндөгү иликтөөбүз аркылуу түшүндүрөбүз.

1. Шыңму s, c, z сыяктууларга йүнму i[ɿ] жана e[ɤ] ны айкалыштырып окуудагы айрымалоонун кыйын болушу жана чечүү жолдору же окутуу сунуштары

Кыргыз тилдүү окуучулар шыңму s, c, z сыяктууларга йүнму i[ɿ]ни кошуп окуганда, бул йүнмуну тамга i ге карап аны туура эмес i[i] деп ойлоп ката окушат. Мугалимдин жетекчилигинде бул тыбыштын окулушу i[i] болбостон, i[ɿ] болоорун үйрөнгөндөн соң si менен se нын, ci менен ce нын, zi менен ze нын окуудагы айрымасын биле алышпайт да ката окушат. Мисалы:

Таблица 8

	мисал		Жаңылыш айтылышы		Дурс айтылышы		маниси	
	i	e	i	e	i	e	i	e
s	si(四)	se(塞)	си	сы	[sɿ]	[sʏ]	төрт	тосулуу
c	ci(词)	ce(测)	си	сы	[ts'ɿ]	[ts'ʏ]	сөз	тест
z	zi(字)	ze(责)	зи	зы	[tsɿ]	[tsʏ]	иероглиф	милдет

Себеби: биринчиден, кытай тилинде $i[\eta], i[i], i[\eta]$ сыяктуу үч тыбыштын пинйин менен окшош тамга i менен белгилениши. Жогоруда айтылгандай кытай тилиндеги мындай окшош тамга менен үч башка тыбышты белгилөө окуучулар үчүн кыйынчылык туудурат. Анын кай кезде кайсы шыңмулар менен айкалышып кандай окуларын биле алишпайт. Экинчиден, шыңму s, c, z сыяктууларга йүнму e ны айкалыштырып окуганда аны $[ə]$ деп окуган. Себеби $[ə]$ нын окулушу кыргыз тилиндеги $ы$ нын окулушу менен окшоп калат. Иш жүзүндө Шыңму s, c, z сыяктууларга йүнмуге e ны айкалыштырып окуганда анын окулушу $[ə]$ болбостон, $[ɣ]$ болот. $i[i]$ тыбышынын окулушу $i[i]$ болбостон, $i[\eta]$ болоорун үйрөнгөндөн соң si менен $сенин$, ci менен $се$ нын, zi менен $зе$ нын окуудагы айрымасын биле алышпайт. Себеби кыргыз тилинде тек бир гана $ы$ болгондугу үчүн si менен $се$, ci менен $се$, zi менен $зе$ лердеги i менен e ны окшош эле $[ə]$ менен окушат.

Чечүү жолдору же үйрөтүүдөгү сунуштар:

② Шыңму s, c, z сыяктууларга йүнму $i[\eta]$ ни кошуп окуганда анын окулушунун $[i]$ болбостон, $[\eta]$ болоорун билдирүү.

② $i[\eta]$ тыбышынын табиятын окуучуларга анык билдирүү, анын айтылуу ордун жана айтылуу ыкмасын сүрөт, видео жана практика аркалуу түшүндүрүү.

③ Шыңму s, c, z сыяктууларга йүнмуге e ны айкалыштырып окуганда анын окулушу $[ə]$ болбостон, $[ɣ]$ болорун, анын кыргыз тилиндеги $ы$ нын айтылышынан бир аз айрымалуу экенин түшүндүрүү жана анын айтылуу ыкмасын сүрөт, видео жана практика менен билдирүү.

④ Шыңму s, c, z сыяктуулар менен йүнму $i[\eta]$ жана e нин айкалышынан куралган сөздөрдү мугалимдин жетекчилигинде көп окуп көп угуу аркалуу туура окууга көнүгүү.

⑤ e тыбышынын үнсүз тыбыштардан соң $[ɣ]$ болуп окуларын окуучуларга билдирүү. Фонема энин үч варианты болуп, ал үнсүз тыбыштардан кийин $[ɣ]$ болуп окулат. Бул кезде анын окулушу кыргыз тилиндеги $ы$ тыбышынын бир аз айрымалуу болот. Бул вариантты окууда ээкти бир аз төмөнгө карай түшүрүп анан айтылса туура айтылат.

2. Шыңму r, zh, ch, sh сыяктууларга йүнму $i[\eta]$ жана $э$ ни айкалыштырып окуудагы айрымалоонун кыйын болушу жана чечүү жолдору же окутуу сунуштары

Шыңму r, zh, ch, sh сыяктууларга йүнму $i[\eta]$ жана e ны айкалыштырып окуганда бул йүнмуну тамга i ге карап аны жаңылыш $i[i]$ деп ойлоп ката окушат. Мугалимдин жетекчилигинде бул тыбыштын окулушу $i[i]$ болбостон, $i[\eta]$ болоорун үйрөнгөндөн соң ri менен $гени$, zhi менен $жены$, chi менен $чени$, shi менен $шени$ айрымалап окууда алардын окулуу айрымасын биле алышпай, туура эмес окушат. Мисалы:

Таблица 9

	мисал		Жаңылыш айтылышы		туура айтылышы		маниси	
	i	e	i	e	i	e	i	e
r	ri(日)	re(热)	ри	ры	[zɿ]	[zɤ]	күн	ысык
zh	zhi(纸)	zhe(这)	жи	жи	[tʂɿ]	[tʂɤ]	кагаз	бул
ch	chi(吃)	che(车)	чи	чы	[tʂʰɿ]	[tʂʰɤ]	же	машина
sh	shi(十)	she(蛇)	ши	шы	[ʃʰɿ]	[ʃʰɤ]	он	жылан

Мындай жаңылыштыктын болушунун себептери төмөндөгүдөй:

Биринчиден, окуучулар көбүнчө йүнмү i[ɿ]ни жаңылыш i[i] деп ойлоп [i] менен окушат. Мунун себеби жогоруда айтылгандай, кытай тилинде окшош бир тамга менен окшобогон үндүү тыбыштар белгилгендиктен окуучулар жаңылыш түрдө аны i[i] деп ойлоп [i] менен окушат. Экинчиден, шыңму sh,r,ch,zh сыяктууларга йүнмү e ны айкалыштырып окуганда анын туура окулушун анык биле алышпаган. Бул кезде аны [ə] деп окуган. Себеби [ə]нын окулушу кыргыз тилиндеги ы нын окулушу менен окшоп калат. Иш жүзүндө шыңму sh,r,ch,zh сыяктууларга йүнмү e ны айкалыштырып окуганда анын окулушу [ə] болбостон, [ɤ] болот.

Чечүү жолдору же үйрөтүүдөгү сунуштар:

① Шыңму sh, r, ch, zh сыяктууларга йүнмү i[ɿ]ни кошуп окуганда анын окулушунун [i] болбостон [ɿ] болоорун билдирүү.

② i[ɿ] тыбышынын мүнөздөмөлүгүн окуучуларга анык билдирүү, анын айтылуу ордун жана айтылуу ыкмасын сүрөт, видео жана практика аркылуу түшүндүрүү.

③ Шыңму sh, r, ch, zh сыяктууларга йүнмү e ны айкалыштырып окуганда анын окулушу [ə] болбостон [ɤ] болорун, анын кыргыз тилиндеги ы нын айтылышынан айрымалуу экенин түшүндүрүү жана анын айтылуу ыкмасын сүрөт, видео жана практика менен билдирүү.

④ Шыңму sh,r,ch,zh сыяктуулар менен йүнмү i[ɿ] жана e нын айкалышынан куралган сөздөрдү мугалимдин жетекчилигинде көп окуп, көп угуу аркылуу айрымасын билгенге аракет кылуу.

3. Шыңму sh,r,ch,zh,j,q,x сыяктуулар менен йүнмү u жана ü нү айкалыштырып окуудагы кыйын түйүндөр жана чечүү жолдору же үйрөтүү сунуштары

Окуучулар Шыңму sh,r,ch,zh,j,q,x сыяктуулар менен йүнмү u жана ü нү айкалыштырып окуган кезде бул эки йүнмунун теги [u] менен же [y] менен айкалыштырып окулушун биле алышпайт. Мисалы:

Таблица 10

	мисал		Жаңылыш айтылышы		туура айтылышы		маниси	
	u	ü	u	ü	u	ü	u	ü
j	-	ju(句)	жу*	жү	-	[tɕy]	-	сүйлөм
q	-	qu(去)	чу*	чү	-	[tɕʰy]	-	кет
x	-	xu(需)	шу*	шү	-	[ɕy]	-	керек
r	ru(如)	-	ру	рү*	[zu]	-	эгер	
zh	zhu(住)	-	жу	жү*	[tʂu]	-	жапа	
ch	chu(出)	-	чу	чү*	[tʂʰu]	-	чык	
sh	shu(书)	-	шу	шү*	[ʃʰu]	-	китеп	

Жогорудагы таблицадан көрнүп тургандай, кыргыз тилдүү окуучулар шыңму j,q,xлерге йүнмү u жана ü нү айкалыштырып окушат же эки йүнмунун теги [u] же [y] деп окулушун биле алышпайт. Окшош эле шыңму sh,r,ch,zhларга йүнмү u жана ü нү айкалыштырып окушат (* белгиси коюлгандар болсо ката окууну көрсөтөт) же эки йүнмунун теги [u] же [y] деп окулушун биле алышпайт.

Себеби: биринчиден, *ü* нүн *n*, *l* дан башка шыңмулар менен айкалышып жазылганда үстүндөгү эки чектинин кыскартылып *u* болуп жазыларын билбеген же унутуп калышкан. Экинчиден, окучулар *йүнму* *u* жана *йнүн* кайсы шыңмулар менен айкалышарын кайсы шыңмулар менен айкалыштырып окууга болбой турганын так билбеген.

Чечүү жолдору же үйрөтүүдөгү сунуштар:

① Шыңму *j*, *q*, *х*лердин *йүнму* *ü* менен айкалышарын ал эми *йүнму* *u* менен айкалышпай турганын, шыңму *sh*, *r*, *ch*, *zh*лардын болс *йүнму* *ü* менен айкалышпай турганын ал эми *йүнму* *u* менен айкалыша турганын окучуларга түшүндүрүү.

② *ü* нүн шыңму *j*, *q*, *х*лер менен айкалышып жазылганда үстүндөгү эки чекитинин кыскартылып *u* болуп жазыларын бирок *[y]* болуп окуларын үйрөтүү керек.

3. *e* тамгасынын колдонушун ийгерүүдөгү кыйын түйүндөр жана чечүү жолдору же сунуштар

Окучулар айрым жагдайда *e* тамгасынын кай кезде *[ɣ]* болуп окуларын кай кезде *[ɛ]* болуп окуларын биле алышпайт. Мисалы:

te (特) — *ye*(叶), *re*(热) — *qie*(切), *ke*(课) — *ei* (欸) .

Жогорудагы эки жуп мисалды байкасак, окшош эле *e* тамгасынын бар экенин биле алабыз. Бирок *te*(特), *ke*(课), *re*(热) мундарында бул тамга *[ɣ]* деп окулса, *ye*(叶), *qie*(切), *ei*(欸) деген муундарда болсо, *[ɛ]* деп окулат. Окшош эле тамганын кээде *[ɣ]* окулуп кээде *[ɛ]* деп окулушу кытай тилин жаңыдан үйрөнүп жаткан окучулар үчүн кыйынчылык жаратат.

Чечүү жолдору же үйрөтүүдөгү сунуштар:

① *e* тамгасынын так үндүү *йүнмуларда* *[ɣ]* окуларын кош үндүү *йүнмуларда* *[ɛ]* деп окуларын билдирүү. Жогорудагы мисалдардагы *ye*(叶), *qie*(切), *ei*(欸) сыяктуулардын баарында кош үндүү бар.

② Нөл шыңму унын жазылуу эрежесин үйрөтүү. Бул эрежени жогоруда түшүндүрүп өтгүк, ошого бул жерде кайрадан кайталабадык. Көңүл алууга тийиштүү болгону *ye*(叶) болсо *ie* болуп, нөл шыңмуну жазуу эрежесине ылайык *i* ни *u* кылып жазылат.

IV Кортунду

Тил үйрөнүнүн биринчи баскычы болсо фонетиканы системалуу жана туура үйрөнүү болуп, эгер фонетика жагындагы нерселерди жакшы түшүнө албаса андан кийинки тилдин башка бөлүмдөрүн үйрөөнүүдө фонетикада чечилбеген түшүнүксүз бөлүмдөр үйрөнүүчү үчүн караңгы бойдон кала берет. Мындай чечилбеген тоскоолдуктар тилдин башка курамдардын үйрөнүүсүнө да терс таасирин тийгизет. Себеби тилдин ар кайсы бөлүмдөрү өз алдынча көз карандысыз бөлүк болбостон, бири-бири менен тыгыз байланышта, бири-бирине таасирин тийгизип турат. Жогорудагы талкуулорду кортундулап айтканыбызда кыргыз тилдүү окуучулар кытай тилинин тыбыштарын үйрөнгөндө кыргыз тили менен окшош болбогон фонетикалык өзгөчөлүктөрдү үйрөнүүдө кыйынчылыктарга дуушар болоорун, анын себептерин кытай тилиндеги тыбыш жана шыңму, *йүнмулар*, тамга, пинйин сыяктууларга байланыштуу концепцияларды чаташтируулар, эне тилдин таасиринен жана кытай тилиндеги тегинде бар болгон тыбыштык бир катар өзгөчөлүктөрү, ошондой эле тил чөйрөсү, тил үйрөтүүчүнүн билим көрөңгөсү, тил үйрөнүүчүнүн тил үйрөнүүгө болгон түшүнүгү, позицияси сыяктуу фактыларга көз каранды болот.

Кытай тилин Борбор Азияга жайылтуу жаатында жакынкы жылдардан бери бир топ жетишкендиктерге ээ болушту. Ошону менен кошо айрым көйгөй жана сынактарга кабылдык. Фонетиканы үйрөтүүдөгү кыйынчылыктар жана сакталган маселелерди карасак, бул маселелер али бүгүнкү күнгө чейин чечилбей келе жатат. Мындай көйгөйлөрдүн тнегизги

себептери болуп Кыргызстанга багытталган Кыргызстандын абалына, окутуу системасына, маданиятына шайкешкен, кыргызстандыктардын муктаждыгына кызмат кыла турган кытай кыргыз кош тилдүү окуулуктарынын жок болушу, кытай тили жана кыргыз тилин жетик билген эки элдин маданият, салт санаасын түшүнгөн кош тилдүү окутуучулардын аз же жокко эсе болушу кытай тилин Кыргызстанда жайылтууда эң алгылыктуу факторлар саналат. Ошондуктан кытай тилин үйрөтүп баштаганда жогоруда айтылган маселелерди ойго алып окутуунун санына эмес сапатына көңүл буруп окутуудагы негизги маселелерди убагында кортундулап, анын себептерин дыкат изилдеп, тиешелүү чечүү жолдорун же окутуу сунуштарын ортого салып, окуучулардын системалуу жана нормативдик тил үйрөнүүсүнө кепилдик кылуу керек.

Колдонулган адабияттар:

1. Huang Borong, Liao Xudong. Modern Chinese [M]. Beijing: Higher Education Press, 2007.
2. Hu Zhenhua. Kyrgyz Language Course [M]. Beijing: Minzu University Press, 2017.
3. Zhou Yi. The Inducing Mechanism of Chinese Pinyin on Pronunciation Errors of Foreign Students and Its Teaching Countermeasures [J]. Language and Character Application, 2005(9).
4. An Ran, Zhang Shihai. Differences and causes of phonetic perception among students in Chinese character circle and non-Chinese character circle [J]. Han Dynasty Language and Literature. 2006
5. Caifudin Ishak. A Brief Analysis of Kyrgyz Phonetics [J]. Journal of Philology. 2019,39(06)

УДК 801.8(575.2)

DOI 10.33514/1694-7851-2022-2-75-79

Эргешалы кызы Нурхан

И.Арабаев атындагы КМУ, англис тилинин технологиясы, теориясы жана практикасы
кафедрасы, окутуучу

Эргешалы кызы Нурхан

КГУ им. И.Арабаева, кафедра технологии, теории и практики английского языка,
преподаватель

Ergeshaly kyzy Nurhan

KSU I. Arabaev, Department of Technology, Theory and Practice of the English Language,
Lecturer

КЫРГЫЗ ЖАНА АНГЛИС ТИЛДЕРИНДЕГИ ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕРДИН КЕЛИП ЧЫГУУ ТАРЫХЫ

ИСТОРИЯ ПРОИСХОЖДЕНИЯ ФРАЗЕОЛОГИИ В КЫРГЫЗСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

THE HISTORY OF THE ORIGIN OF PHRASEOLOGY IN THE KYRGYZ AND ENGLISH LANGUAGES

Аннотация: Макалада фразеологизмдердин кыргыз жана англис тилдеринде келип чыгуу тарыхы, фразеология илимине чоң салым кошкон кыргыз жана америкалык окумуштуулардын изилдөөлөрү талкууга алынды. Фразеологиянын калыптануу этабы, бул багыт боюнча жазылган илимий иштер, диссертациялар, сөздүктөр каралды. Англис жана кыргыз тилиндеги фразеологиялык бирдиктер жана аларга карата мисалдар каралат.